

Mångbruk av skog i norr

Förstudie i Norrbottens och Västerbottens län

Illustration: Itziar Castany/Regeringskansliet

Anders Esselin, Man & Nature AB, och Victoria Bystedt, Länsstyrelsen Norrbotten
– på uppdrag av de regionala skogsprogrammen i Norrbotten och Västerbotten

September 2023

Länsstyrelsen
Norrbotten

Länsstyrelsen
Västerbotten

SKOGSSTYRELSEN

region
västerbotten

REGION
NORRBOTTEN

MED FINANSIERING FRÅN

tillväxt
verket

Medfinansieras av
Europeiska unionen

Innehållsförteckning

Sammanfattning	3
Inledning	6
<i>Varför mångbruk av skog?</i>	6
<i>Vad är mångbruk av skog?</i>	6
Metod och genomförande	7
<i>Syfte</i>	7
<i>Mål</i>	7
<i>Arbetsätt</i>	7
<i>Organisation och kommunikation</i>	8
<i>Finansiering av förstudien</i>	9
Resultat: Hinder och möjligheter	10
<i>Grundläggande förutsättningar och externa påverkansfaktorer</i>	10
<i>Företagande och entreprenörskap</i>	11
<i>Målkonflikter och samverkan</i>	15
Resultat: Intresse för genomförandeprojekt	17
Resultat: Erfarenheter och kunskap från andra mångbruksprojekt	19
<i>Skogens Kraft</i>	19
<i>Arena Skog</i>	20
<i>Forskningsprojektet Mångbruk – om att utveckla skogens mervärden</i>	20
<i>Nordic NaBS</i>	21
<i>Skogsägare och attityder till miljöpolicy</i>	21
<i>Förstudie om regionalt skogscentrum i Överkalix</i>	22
<i>Projektet Mähtse – lokala perspektiv på skogslandskapet i renskötseområdet</i>	22
<i>Förstudie om mångbruk i Västernorrland och Jämtland</i>	22
Diskussion och slutsatser	23
<i>Möjliga former för ett genomförandeprojekt</i>	23
<i>Vad talar för ett genomförandeprojekt?</i>	24
<i>Vad talar emot ett genomförandeprojekt?</i>	24
<i>Slutsatser</i>	27
Referenser	29
Bilaga 1. Sammanställning möten, aktiviteter och kommunikation	31

Sammanfattning

Svar på frågeställningar

I den här förstudien identifierades mer än 300 privatpersoner och representanter för företag, branschorganisationer, kommuner och myndigheter med potentiellt intresse för mångbruk av skog i Norrbotten och Västerbotten. Av dessa var ungefär hälften mångbruksföretag eller mångbruksföretagare, det vill säga privata skogsägare, renskötare, mathantverkare, naturturismföretagare etc. Resten var branschorganisationer, kommuner och myndigheter eller representanter för dessa.

Målet med förstudien var att skapa bästa möjliga förutsättningar för ett genomförandeprojekt som ska stötta en kapacitetsutveckling av små- och medelstora företag verksamma inom området mångbruk av skog. Som underlag ställdes tre grundläggande frågor till representanter för målgruppen:

1. Vilka hinder finns för utveckling av mångbruk av skog i norra Sverige: Varför växer inte små och medelstora mångbruksföretag och varför de inte blir fler?
2. Förslag på åtgärder och aktiviteter för att små och medelstora företag med skogen som bas ska kunna utveckla, diversifiera och stärka sin verksamhet?
3. Finns intresse och behov av ett eventuellt genomförandeprojekt? Om ja, hur skulle ett genomförandeprojekt kunna vara utformat för att bemöta detta behov?

Svaren på förstudiens frågor visar att det finns en rad hinder för utveckling av mångbruk av skog i norra Sverige, bland annat utmaningar relaterade till grundläggande förutsättningar och externa påverkansfaktorer, företagens egna förutsättningar och vilja för att utveckla verksamheten, branschens karaktär, samt brister i främjandesystemet.

Förslag på åtgärder och aktiviteter som gavs av respondenterna var till exempel utbildningsinsatser och kunskapsseminarier, nätverkande inom och mellan olika mångbruksverksamheter, mångbrukskonferens samt att informera om mångbruk som en möjlig källa till inkomst och sysselsättning på landsbygden och att lyfta fram att mångbruk av skog som en viktig del i den gröna omställningen.

Förstudien har också kunnat konstatera att intresset för ett större genomförandeprojekt varierar. Svaren fördelades ganska lika i tre grupper: Ja; Kanske; Tveksamt.

Utifrån förstudiens resultat kan man tänka sig några olika former för ett genomförandeprojekt:

- Kunskapsseminarier, inspirationsträffar, mångbrukskonvent, ERFA-träffar, studieresor, rådgivning/coachning, etc.
- Samarbeten med andra befintliga projekt, plattformar och initiativ som vänder sig till samma målgrupp.
- Stöd till samarbete mellan minst två företagare från olika näringar (till exempel privata skogsägare, renskötare, turistföretagare, mathantverkare) inom ett begränsat geografiskt område som har potentialen att gynna alla medverkande företag och att utgöra en modell för andra.
- Olika kombinationer av ovanstående punkter.

Möjliga partners i ett genomförandeprojekt kan vara skogsprogrammen i Norrbotten och Västerbotten, Norra Skog, Skoglig samverkan i Norrbotten, allmänningsskogar, LRF, Hushållningssällskapet, Svenska Samernas Riksförbund, Naturturismföretagen, destinationsbolag,

universitet, befintliga projekt, plattformar och initiativ samt kommuner och föreningen Skogens Mångbruk.

En analys av resultaten visar på en del saker som talar för ett större genomförandeprojekt om mångbruk av skog i norra Sverige, bland annat:

- Att mångbruk av skog kan bidra till ett hållbart nyttjande av skogarna i norr, en ökad lokal förädlingsgrad och landsbygdsutveckling;
- Att det finns ett stort behov hos målgruppen av goda exempel, samverkan och utbildning;
- Och att mål- och intressekonflikter behöver hanteras.

Samtidigt finns andra saker som talar emot ett genomförandeprojekt, bland annat:

- Att grundläggande förutsättningar och landsbygdspolitik saknas;
- Att det råder brist på tid, vilja och motivation hos målgruppen;
- Att branschen är omogen och heterogen med brist på affärsmässighet och affärsmodeller;
- Och att det finns trösklar och luckor i främjandesystemet.

Det finns alltså flera starka motiv till varför ett större genomförandeprojekt med syfte att små och medelstora företag med skogen som bas ska kunna utveckla, diversifiera och stärka sin verksamhet. Men när förstudien har vägt motiven som talar för ett genomförandeprojekt mot de skäl som talar emot så väger de senare tyngre. Bedömningen är att ett större genomförandeprojekt i dagsläget har små möjligheter att göra någon väsentlig skillnad, det vill säga att göra långsiktig nytta för målgruppen. Därför är förstudiens slutsats att i nuläget inte gå vidare med en ansökan om ett större genomförandeprojekt.

Metod och genomförande

Alla identifierade privatpersoner, företag, branschorganisationer, kommuner och myndigheter med potentiellt intresse för mångbruk bjöds in till sex fysiska workshops och en digital workshop via webbsidor, nyhetsbrev, sociala medier och epost. På grund av få anmälningar genomfördes endast tre fysiska workshops plus en digital workshop. Det sammanlagda deltagarantalet på dessa möten blev till sist bara 19 personer. Workshoparna kompletterades med en enkät i Norrbotten, deltagande på relevanta nätverksmöten och konferenser samt intervjuer med enskilda personer i målgruppen. På så sätt lyckades förstudien få svar från sammanlagt 56 personer. Parallellt gjordes också efterforskningar om mångbruk i vetenskaplig och populärvetenskaplig litteratur.

Förankring av förstudien i organisationen

I Västerbotten har förstudien diskuterats och förankrats i det regionala skogsprogrammets sekretariat, styrgrupp och programråd. I Norrbotten har medlemmarna i det regionala skogsprogrammet programråd beretts möjlighet att göra inspel till förstudien.

Kommunikation och resultatspridning

Kommunikation om förstudien har löpande skett via Västerbottens regionala skogsprogramms webbplats, nyhetsbrev och sociala medier, samt Länsstyrelsen Norrbottens webbplats och sociala medier. Resultaten av förstudien kommer att kommuniceras via samma kommunikationskanaler.

Arbete med att integrera och undersöka möjligheterna kring hållbarhet

Efter en sammanvägd bedömning av svaren från förstudiens respondenter och erfarenheter från andra projekt med fokus på mångbruk, samt en avvägning mellan det som talar för ett

genomförandeprojekt och det som talar emot, är det förstudiens bedömning att ett större genomförandeprojekt i dagsläget har små möjligheter att göra någon väsentlig skillnad, det vill säga att vara långsiktigt hållbart och göra långsiktig nytta för målgruppen. Däremot delar vi tidigare utredningars bedömningar att utvecklingen av mångbruk av skog har en potential att ge upphov till många nya jobb i skogens hela värdekedja och att det är viktigt för en långsiktigt hållbar utveckling i skogen. Mångbruk av skog utgör en viktig del i den gröna omställningen.

Insatser i ett efterföljande projekt som är riktade till företag

Ej aktuellt i nuläget.

Arbetet med att internt i projektorganisationen arbeta för en inkluderande kultur för likvärdiga möjligheter att påverka projektets inriktning och resultat

Projektledarskapet har delats mellan en konsult och en medarbetare vid Länsstyrelsen i Norrbotten. Dessutom har en medarbetare vid Skogsstyrelsen och en projektadministratör vid Länsstyrelsen i Västerbotten varit knutna till genomförandet av förstudien. Flera andra intressenter har vid olika tillfällen och på olika sätt involverats. Utgångspunkten har varit att söka svar på förstudiens frågeställningar med ett öppet och inkluderande arbetssätt. Ambitionen har varit att nå ut till olika typer av företag och intressenter, både kvinnor och män samt personer med varierande etnisk bakgrund. Vi har aktivt sökt upp de målgrupper som vi inte har nått ut till via workshoparna.

Vilka globala mål i Agenda 2030 som ett genomförandeprojekt kan bidra till

Ett genomförandeprojekt med fokus på att stärka mångbruket av skog i Norrbotten och Västerbotten kan potentiellt bidra till flera av de globala målen, bland annat mål nr 5 (Jämställdhet), 8 (Anständiga anställningsvillkor och ekonomisk tillväxt), 11 (Hållbara städer och samhällen), 15 (Ekosystem och biologisk mångfald).

Inledning

Varför mångbruk av skog?

I Norrbotten och Västerbotten har mångbruk av skogarna i alla tider bidragit till överlevnad, försörjning, hälsa, välbefinnande och attraktiva livsmiljöer – så även idag. De senaste åren har mångbruk av skog allt oftare lyfts fram som en möjlighet till ett hållbart nyttjande av skogarna i norr, en ökad förädlingsgrad och landsbygdsutveckling (Wolfslehner 2019). Mångbruksföretag med skogen som bas sägs ha en nyckelroll i omställningen till ett hållbart samhälle (Johansson och Bjerke 2022).

I strategin för Sveriges nationella skogsprogram skriver till exempel regeringen (Regeringskansliet 2018) att det finns en outnyttjad potential i de svenska skogarna, att både brukade och skyddade skogar kan generera ytterligare nyttor utöver traditionell skogsproduktion. I strategin förutspås att utvecklingen av mångbruk kommer, tillsammans med en växande bioekonomi, att ge upphov till många nya jobb i skogens hela värdekedja. Idag bör alltså de som äger eller har tillgång till skog fråga sig: Av alla de saker man kan göra i skogen, var finns mina framtida intäkter (Bitzer Productions 2020)?

När skogen står kvar kan den fungera som kolsänka, den bidrar till bevarande av biologisk mångfald, en rad ekosystemtjänster och att vara en viktig plats för människans naturupplevelser. Privata skogsägare och mångbrukare har en nyckelroll i att förvalta skogens resurser och möjligheter – för det vi behöver idag och för kommande generationer. Ett diversifierat brukande kan också vara ekonomiskt fördelaktigt genom att mångfalden av värden som detta ger upphov till också lägger grunden till att kunna ta fram nya varor och tjänster baserat på skogens resurser (Johansson m.fl. 2022).

Oavsett om mångbruk bedrivs som ett komplement till skogsbruk, eller om mångbruksverksamheten står på egna ben, handlar det ofta om att skapa möjligheter att leva och bo på landsbygden (Bjärstig m.fl. 2020) samt till att skapa värden, utöver de ekonomiska, för samhället och människorna (Johansson m.fl. 2022).

Vad är mångbruk av skog?

Mångfalden av värden i skogen utgör grunden för affärs- och verksamhetsidéer bortom idéerna om att skogen ska vara föremål för antingen virkeshandel eller naturskydd (Johansson et al. 2022). Mångbruk av skog (eng. multiple-use forestry) innebär att skogen används för flera olika syften, såväl kommersiella som icke-kommersiella (Nordström m.fl. 2020). Det kan betyda att olika verksamheter utförs på olika platser i skogen eller att flera verksamheter pågår på samma plats samtidigt (Hoogstra-Klein et al 2017).

Ett sätt att kategorisera olika typer av mångbruk är att dela in verksamheter i de som baserar sin verksamhet på träråvara och de som baserar sin verksamhet på andra värden i skogen (FAO 1999, Winkel 2017). Virkesproduktion ingår i begreppet mångbruk, liksom till exempel bevarande av biologisk mångfald, kulturmiljövärden, estetiska värden, renskötsel, besöksnäring och friluftsliv, jakt, slöjd samt bär- och svampplockning (Regeringskansliet 2018). Enligt Ola Engelmark, föreningen Skogens Mångbruk, ska mångbruk av skog inte definieras för hårt, utan entreprenörskapet ska vara med och skapa och förändra definitionen (Skogsstyrelsen 2020). Som en start har föreningen Skogens Mångbruk listat 100 exempel på mångbruk (föreningen Skogens Mångbruks webbplats).

Mångbrukare är alltså en heterogen grupp av små och medelstora företag med vitt skilda verksamhetsinriktningar, men med det gemensamma att man arbetar med verksamhet baserad på

skogens olika värden. Ett mångbruksföretag kan enligt denna definition vara ett företag som uteslutande sysslar med en viss verksamhet, till exempel träförädling eller naturturism, eller ett företag som brukar skogen på flera olika sätt, till exempel en skogsbrukare som även arbetar med naturturism och livsmedelsförädling av råvaror från skogen. I denna rapport har vi använt benämningen mångbruksföretag eller mångbrukare för alla typer av företag som arbetar med verksamhet baserad på skogens olika värden utöver det som betecknas som traditionellt skogsbruk. Mångbruk åsyftar att skogen används på många olika sätt, inte att en företagare nödvändigtvis måste bedriva flera olika verksamheter.

Metod och genomförande

Syfte

Syftet med den här förstudien har varit att mobilisera aktörer med verksamhet baserad på skogens olika värden och precisera aktiviteter som ska utföras i ett storskaligt projekt för att främja utvecklingen av mångbruk och samverkan mellan berörda företag.

Mål

Målet har varit att skapa bästa möjliga förutsättningar för ett genomförandeprojekt, som genom nätverkande och utbildning ska stötta en kapacitetsutveckling av små- och medelstora företag verksamma inom mångbruk av skog.

- Målgruppen ska ha fått kännedom om projektidén och blivit motiverad till att delta i ett genomförandeprojekt.
- Målgruppen ska ha uttryckt behov och utmaningar som behöver hanteras för att stärka företagens konkurrenskraft samt för att ge möjlighet till att bredda och utveckla verksamheten för att företagen ska bli mer hållbara och långsiktiga. Vi vill särskilja behov som kan komma att lösas genom ett samverkansprojekt samt behov som kan behöva hanteras i ett längre perspektiv.
- Ett förslag på genomförandeprojekt ska vara förankrat hos målgruppen.

Arbetsätt

Förstudien har genomförts via tre huvudaktiviteter:

- 1) Kartläggning av målgruppen mångbrukare i Norrbottens län och Västerbottens län.
- 2) Workshops och intervjuer med representanter för målgruppen.
- 3) Research och intervjuer med representanter för andra mångbruksprojekt och möjliga partners i ett genomförandeprojekt.

1. Kartläggning av målgruppen mångbrukare i Norrbottens län och Västerbottens län

I projektets första aktivitet identifierades sammanlagt mer än 300 privatpersoner och representanter för företag, branschorganisationer, kommuner och myndigheter med potentiellt intresse för mångbruk av och i skog i Norrbotten och Västerbotten. Av dessa var ungefär hälften mångbruksföretag eller mångbruksföretagare, det vill säga privata skogsägare, renskötare, mathantverkare, naturturismföretagare etc. Resten var branschorganisationer, kommuner och myndigheter eller representanter för dessa.

2. Workshops och intervjuer med representanter för målgruppen

Projektets andra aktivitet syftade till att, i dialog med målgruppen, utforska tre frågeställningar:

- Vilka hinder finns för utveckling av mångbruk av skog i norra Sverige: Varför växer inte små och medelstora mångbruksföretag och varför de inte blir fler?
- Förslag på åtgärder och aktiviteter för att små och medelstora företag med skogen som bas ska kunna utveckla, diversifiera och stärka sin verksamhet?
- Finns intresse och behov av ett eventuellt genomförandeprojekt? Om ja, hur skulle ett genomförandeprojekt kunna vara utformat för att bemöta dessa behov?

Alla identifierade privatpersoner, företag, branschorganisationer, kommuner och myndigheter med potentiellt intresse för mångbruk bjöds in till sex fysiska workshops och en digital workshop via webbsidor, nyhetsbrev, sociala medier och e-post. På grund av få anmälningar genomfördes endast tre fysiska workshops (i Sorsele, Lycksele och Boden) plus en digital workshop. Det sammanlagda deltagarantalet på dessa möten blev till sist bara 19.

För att få ett mer gediget underlag till förstudien kompletterades dessa workshops med en enkät i Norrbotten (som bland annat riktade sig till programrådet för Norrbottens regionala skogsprogram), deltagande på relevanta nätverksmöten och konferenser (ett möte för Västerbottens regionala skogsprogramms programråd och en workshop inom ramen för en förstudie om ett regionalt skogscentrum i Överkalix) samt intervjuer med enskilda personer.

På så sätt lyckades vi få svar på förstudiens frågor från sammanlagt 56 personer.

3. Research och intervjuer med representanter för andra mångbruksprojekt och möjliga partners i ett genomförandeprojekt

Parallellt med aktivitet 1 och 2 gjordes efterforskningar om mångbruk i vetenskaplig och populärvetenskaplig litteratur. Samtal genomfördes också med projektledare för två fullskaliga mångbruksprojekt (Skogens Kraft i Småland, på Öland och Gotland och Arena Skog i Västergötland) och med möjliga partners i ett eventuellt genomförandeprojekt.

Organisation och kommunikation

Då skogliga verksamheter i många fall sträcker sig över länsgränserna är denna förstudie ett samarbete mellan de regionala skogsprogrammen i Norrbottens län och Västerbottens län. Huvudmän för Västerbottens regionala skogsprogram är Länsstyrelsen Västerbotten, Region Västerbotten och Skogsstyrelsen. Huvudmän för Norrbottens regionala skogsprogram är Länsstyrelsen Norrbotten, Region Norrbotten och Skogsstyrelsen.

Projektledare i Västerbotten har varit Anders Esselin, Man & Nature AB, och i Norrbotten Victoria Bystedt, Länsstyrelsen Norrbotten. Helena Lindén, Skogsstyrelsen, var behjälplig i förstudiens första aktivitet som handlade om kartläggning av mångbrukare i Norrbotten och Västerbotten. Dessutom har en projektadministratör vid Länsstyrelsen Västerbotten varit knuten till genomförandet av förstudien.

I Västerbotten har förstudien diskuterats och förankrats i det regionala skogsprogrammets sekretariat, styrgrupp och programråd. I Norrbotten har medlemmarna i det regionala skogsprogrammet programråd beretts möjlighet att göra inspel till förstudien. Utgångspunkten har varit att söka svar på förstudiens frågeställningar med ett öppet och inkluderande arbetssätt.

Kommunikation om förstudien har löpande skett via Västerbottens regionala skogsprogramms webbplats, nyhetsbrev och sociala medier, samt Länsstyrelsen Norrbottens webbplats och sociala medier (med hänvisning till informationen på Västerbottens regionala skogsprogramms webbplats). Resultaten av förstudien kommer att kommuniceras via samma kommunikationskanaler.

Finansiering av förstudien

Förstudien har finansierats av Tillväxtverket med stöd ur den Europeiska regionala utvecklingsfonden, Region Västerbotten och Region Norrbotten med stöd för projektverksamhet inom den regionala tillväxtpolitiken samt Skogsstyrelsen och länsstyrelserna i Norrbotten och Västerbotten.

Resultat: Hinder och möjligheter

Resultaten som redovisas i följande avsnitt är en sammanställning och gruppering av alla deltagares inspel (det är alltså inte rapportförfattarnas egna åsikter) på följande frågeställningar:

- Vilka hinder finns för utveckling av mångbruk av skog i norra Sverige: Varför växer inte små och medelstora mångbruksföretag och varför de inte blir fler?
- Ge förslag på åtgärder och aktiviteter för att små och medelstora företag med skogen som bas ska kunna utveckla, diversifiera och stärka sin verksamhet.

Grundläggande förutsättningar och externa påverkansfaktorer

Landsbygdspolitik

Utmaningarna för mångbruksföretag liknar utmaningarna för andra små- och medelstora företag på landsbygden. De är beroende av en väl fungerande infrastruktur och en utbyggd offentlig och kommersiell service. Avfolkning, långa avstånd till industrier och brist på transportlösningar innebär svårigheter för mångbruksföretag. Många av dessa utmaningar kan bara lösas på nationell politisk nivå med en förändrad landsbygds- och skogspolitik.

Exempel på förslag på åtgärder och aktiviteter:

- Lyfta skogens betydelse för länet och för landet (produktion, mångfald, rekreation, hälsa, utbildning etc.).
- Skapa en ny berättelse om landsbygden, landsbygden ska vara en plats där människor väljer att bo och verka.
- Lyfta fram mångbruk som en möjlig källa till inkomst och sysselsättning på landsbygden.
- Identifiera och värdera skogens olika värden.
- Lyft fram alternativa användningsområden och brukningsmetoder för skog.
- Stimulera produktion och användning av inhemskt producerade skogsprodukter.

Klimat, energi och miljö

Klimatförändringar innebär en mer osäker framtid och problem för skogsbruket, rennärigen med flera näringar. Ökande skogsskador är också en utmaning för skogsbruket. Den "gröna omställningen", med etablering av stora energikrävande industrier, upplevs av en del som ett hot mot till exempel rennärigen, skogsbruk och naturturism genom att renbetesområden, skogsmark och biologisk mångfald påverkas negativt. Det finns farhågor att energibristen kommer att försämra förutsättningarna för mångbruk av skog genom att man ställer om till andra, mer lönsamma verksamheter i skogslandskapet såsom vindkraft, solpaneler och produktion av biobränslen.

Mångbruk är samtidigt en viktig del i den "gröna omställningen" och kan skapa förutsättningar för produktion av varor och tjänster som bidrar både till ekonomisk, ekologisk och socialt hållbar utveckling. Ökad efterfrågan på fossilfria produkter, bränslen och material samt ökad efterfrågan på lokal mat skapar möjligheter inom mångbruk.

Exempel på förslag på åtgärder och aktiviteter:

- Lyfta skogens betydelse för en hållbar utveckling ur ett ekonomiskt, socialt och miljömässigt perspektiv.
- Utveckla hållbara produkter och tjänster med skogen som grund.
- Lyft fram mångbruk av skog som en viktig del i den gröna omställningen.
- Använda kol- och biodiversitetskrediter för att stimulera åtgärder för klimat och miljö.

Ägarstruktur

Medelåldern hos skogsägarna är hög, drygt 60 år. Andelen kvinnor som äger skog och är verksamma inom skogsbruket är förhållandevis liten. Det är ofta många ägare till en och samma skogsfastighet, många utboägare och en stor andel dödsboägda fastigheter. Små skogsfastigheter går ofta i arv och kommer därför aldrig ut på marknaden. En stor andel av skogen ägs av stora skogsbolag, staten, kyrkan och kommuner. Dessa ägarstrukturer verkar sammantaget hämmande på möjligheterna att utveckla mångbruk på marken.

Det finns ett spirande intresse bland allmänheten, särskilt bland unga och personer från andra länder i Europa, att förvärva mindre skogsfastigheter för att bedriva skogsbruk eller mångbruksverksamhet kopplad till skogsfastigheten. Det handlar i första hand om småskalig verksamhet, ofta vid sidan om annat arbete. Men för den som inte har egen mark kan det vara svårt att få tillgång till skog där man kan bedriva verksamhet. Regelverk i kombination med höga kostnader och svårigheter att få lån förhindrar förvärv av mindre skogsfastigheter.

Exempel på förslag på åtgärder och aktiviteter:

- Stimulera och hjälpa till vid generationsskiften och säkra kompetensöverföring.
- Kartlägga ödegårdar, skogsmark och jordbruksmark som ingen brukar aktivt och/eller som saknar ägare (till exempel dödsbon) och verka för att de kommer ut på marknaden.
- Utveckla möjligheter att förvärva mindre enheter jordbruks- och skogsmark.
- Uppmuntra stora markägare att upplåta mark för att möjliggöra utveckling av små och medelstora mångbruksföretag.
- Verka för fler kvinnor som skogsägare och mångbrukare.
- Verka för att unga ska kunna få banklån och/eller finansiellt stöd för att förvärva fastigheter.
- Skapa möjligheter att erbjuda "paket" med boende och lite skog och/eller odlingsmark till personer som flyttar till länen för möjlighet att utveckla småskalig verksamhet med skogen som bas.
- Ta fram tydliga riktlinjer för verksamhet på annans mark.
- Bevaka försäljning av mark till personer som bor utanför länet, främja/stimulera lokala förvärv.
- Möjliggör för unga att komma åt mark.

Företagande och entreprenörskap

Tid, vilja och motivation

Det kan vara svårt att sätta igång, att komma över tröskeln och starta något annorlunda. De flesta privata skogsägare i norra Sverige äger för lite skog för att kunna leva enbart på skogsbruk. Därför har många andra jobb för att klara försörjningen. Det innebär att många har fullt upp, det vill säga för lite tid att utveckla alternativa inkomstkällor utifrån sitt skogsinnehav. Många skogsägare saknar också vilja och motivation att bedriva andra affärsverksamheter på egen mark vid sidan av skogsbruk. Det finns ibland också en ovilja, både hos mindre skogsägare och större bolag, att tillåta andra att bedriva verksamhet på marken eftersom man ser risker med ökat slitage och har svårt att se vad vinsten för det egna företaget skulle vara.

Många renskötare jobbar med renarna på heltid och har därför varken tid eller ork att utveckla annan affärsverksamhet. Den tid som renskötare eventuellt har över går åt till samråd med skogsbruket, gruvnäringen och andra skogsrelaterade verksamheter.

Exempel på förslag på åtgärder och aktiviteter:

- Stor informationskampanj om mångbruk till privata skogsägare, renskötare och andra potentiella mångbrukare.
- Identifiera, uppmuntra och stödja entreprenörer och andra nyckelpersoner med vilja och drivkraft.
- Visa på hur privata skogsägare kan vinna på att upplåta skog till friluftsliv och turism. Hur kan det skapa intäkter i företaget om till exempel en privat skogsägare erbjuder infrastruktur i form av vindsydd, grillplatser etc.
- Lyft fram goda exempel, företag som lyckats, där man är duktig på småskalig förädling av produkter och/eller tjänster från skogen. Antingen lokala företag, från andra platser i Sverige eller utomlands. Kanske samlat på en särskild webbsida, länk eller i en folder.
- Studiebesök hos entreprenörer och företag som lyckats.
- En idébank med möjligheter och hur man kan utveckla idéer.
- Konferens med inspiration och utbildning.

Juridik och byråkrati

Många små och medelstora företag upplever att krångliga regelverk och omfattande administrativa krav, som inte är anpassade till små och medelstora företag, utgör ett hinder. Det ställer stora krav på en mångbruksföretagares kompetens när det till exempel gäller lagar, företagsstöd, bygglov och hantering av livsmedel. Ofta saknas också kunskap om äganderätt, brukanderätt, nyttjanderätt, renskötselrätt och allemansrätt.

För naturturismföretagare kan det vara en utmaning att hitta lämpliga skogsområden att bedriva sin verksamhet i. Ofta är naturturismföretagare hänvisade till naturreservat, men naturreservatens primära syfte är oftast att bevara skogsmiljö, vilket innebär att det för det mesta inte finns nödvändig infrastruktur och regelverken hindrar företagen att utveckla verksamheten. Många anser också att allemansrätten inte ska gälla kommersiell verksamhet, utan att det bör finnas avtal mellan markägare och den som nyttjar skogen kommersiellt.

Exempel på förslag på åtgärder och aktiviteter:

- Utbildning i äganderätt, brukanderätt, nyttjanderätt, renskötselrätt och allemansrätt.
- Juridiskt stöd vid uppstart av småföretag inom mångbruk.
- Utveckla lättillgänglig information om vad små- och medelstora mångbruksföretag får göra eller plocka på privat mark och i naturreservat.
- Utforska hur reservaten kan användas av små och medelstora mångbruksföretag. Hur kan mångbruksföretagare verka i de skogarna?
- Utforska vad som gäller om man vill använda mark som inte är ens egen till mångbruk.

Ekonomi och finansiering

Det är kostsamt att starta upp småskalig företagsverksamhet. Särskilt för unga kan det vara svårt att få lån. Brist på kapital för investeringar och utveckling är också ett generellt problem för privata skogsägare, träförädlingsföretag, naturturistföretag med flera mångbruksföretag. Det handlar både om brist på riskkapital och svårigheter att hitta medfinansiering när man söker bidrag. Att starta en ny verksamhet, inom till exempel naturturism, är ofta förknippat med stora investeringar, bland annat när det gäller boende. Det kan också vara svårt för små- och medelstora företag att beräkna kostnader inom naturbaserade tjänster och att sätta pris utifrån de kostnader som tjänsten faktiskt innebär (bland annat inkludera lönekostnader, kostnader för försäkringar, underhåll av gård/anläggning, transportkostnader, kostnader för marknadsföring med mera).

Marknaden är väldigt långt bort för de flesta företag i norra Norrlands inland. Det är till exempel svårt att få avsättning för virkesprodukter om man inte är nära en tätort – eller väldigt bra på att marknadsföra sin produkt. Långa transporter bidrar också till högre kostnader och svårare att nå lönsamhet. Många mångbruksföretag har också säsongsbetonad verksamhet, liten omsättning, svårt att få ekonomin att gå ihop i ett heltidsföretag och problem med lönsamhet över tid. Det gör att många mångbruksföretag är deltidsföretag, fritidsföretag eller ”hobbyföretag” som drivs av eldsjäljar med ett brinnande intresse.

Skogsbruket kan genom sina beslut påverka lönsamheten och möjligheterna att driva mångbruksföretag. Till exempel kan små sågar drabbas om skogsbolagen väljer att skicka timret till större sågverk och naturturismföretag kan påverkas av avverkningar i området där de bedriver sin verksamhet.

Exempel på förslag på åtgärder och aktiviteter:

- Se över möjligheterna till riktade ekonomiska stöd till mångbrukare på landsbygden.
- Ekonomiskt stöd vid uppstart av småföretag inom mångbruk.
- Underlätta för unga att starta företag kopplade till skog genom större möjligheter att få lån eller bidrag.
- Informera om möjligheter att söka bidrag till uppstart, utveckling och investeringar.
- Hjälpa företag att hitta EU-medel och andra bidrag för att starta och utveckla företag.
- Stöd och hjälp kring offentlig upphandling för att små och medelstora företag ska kunna konkurrera med större aktörer.
- Många små och medelstora företag behöver råd om vad som krävs, hur man säljer, hur man tar betalt och vad som är vettiga prisnivåer. De behöver en tydlig affärsplan och hjälp med att hitta sin nisch.
- Företagare inom naturbaserade tjänster behöver öka sina kunskaper inom offentlig upphandling och prissättning samt kunskaper om myndigheters krav relaterade till tjänsteproduktion till exempel avseende upphandlings-, tillstånds- och avtalsfrågor samt skattefrågor.
- Frivilliga avgifter för till exempel parkering och nyttjande av leder.

Marknad och marknadsföring

Många företagare har brist på kunskap i marknadsföring, de vet inte hur man når ut till presumtiva kunder och målgrupper. När det gäller skogsbaserad turism saknas ett gemensamt målgruppstänk och gemensamma marknadsföringsytor. Små och medelstora företag har också ofta problem med att hitta rätt marknader, hantera stora beställningar och att ta steget från lokal marknad till nationell och internationell marknad.

Exempel på förslag på åtgärder och aktiviteter:

- Öka kunskaper om skogens varor precis som för lokalproducerad mat, till exempel genom ursprungsmärkning av lokala produkter från skogen.
- Utveckla företagens kunskaper i marknadsföring, med hemsida etc.
- Lyfta skogens alla värden – sociala värden, att folk vill komma hit.
- Företagare inom naturbaserade tjänster behöver marknadsförande aktiviteter via olika kanaler och avsätta budget för marknadsföring.
- Marknadsför råvaror och livsmedel från skogarna i norra Sverige som ”lyxvaror från den renaste skogen i världen”.

Kompetensutveckling

Många små och medelstora företag med skogen som bas saknar kunskap om vilka möjligheter det finns med mångbruk. Idén om mångbruk finns helt enkelt inte i folks allmänna medvetande. Många skogsägare och andra företagare som bedriver verksamhet på hobby-basis eller vid sidan av andra verksamheter ser ofta inte sig själva, och ses inte heller av andra, som företagare. Små företag med begränsade resurser har också svårt att lägga tid på att utveckla sina verksamheter och sin kompetens, samtidigt som utveckling är kritiskt för företaget. Företagets överlevnad och operativa verksamhet behöver prioriteras och affärsutveckling och strategiarbete faller ofta bort. Många potentiella mångbrukare saknar djupare kunskap och erfarenheter av företagande och entreprenörskap och de saknar realistiska affärsmodeller, bland annat vad avser beskrivning av tjänsten, kunden, marknadsföring och ekonomi. Att vara skogsägare eller företagare innebär inte heller per automatik att man är entreprenör.

Exempel på förslag på åtgärder och aktiviteter:

- Sprid kunskap om mångbruk i och av skog.
- Kunskap och erfarenheter måste tas tillvara och föras vidare.
- Entreprenörer behöver hjälp att utveckla och förverkliga sina idéer.
- Utbildning, kurser och rådgivning i professionellt företagande och entreprenörskap inklusive affärsmodeller med paketering och beskrivning av tjänsterna som tydliggör vari värdet ligger för slutkunden, vad tjänsten innehåller och vad de kan förvänta sig för resultat.
- Visa förebilder och lönsamma exempel genom studiebesök och information i olika kanaler.
- Mentorskap.
- Utveckla kvinnligt företagande.
- Bättre och anpassat stöd från kommunerna till små och medelstora företag med skogen som bas.
- Få in lärandet i turismen, att kunderna/turisterna får lära sig saker och inte bara konsumera upplevelser – transformativ turism.

Kompetensförsörjning

Det pågår en generationsväxling i de gröna näringarna och det finns en efterfrågan på utbildad personal både på högre poster och på befattningar som kräver lägre kvalifikationer. Kompetensförsörjning är ett problem inom såväl skogsbruk som sågverk, finsnickeri, turism och småskaligt mathantverk. Samtidigt är ungas intresse lågt för att utbilda sig inom de gröna näringarna. Barns kontakt med, och relation till, skogen och naturen minskar. Kunskaper inom till exempel rennäring, mathantverk och träförädling går också förlorade när kunskapen inte förs över till nya generationer. Brist på boende kan också verka hämmande för möjligheten att rekrytera arbetskraft till landsbygdsföretag.

Exempel på förslag på åtgärder och aktiviteter:

- Skapa nyfikenhet, intresse och engagemang hos unga och nya svenskar. Praktiska saker – learning by doing. Filmer där dom kan identifiera sig.
- Visa på möjligheter med småskaligt skogsbruk och mångbruk för att locka ungdomar, få ungdomar att förstå att det finns möjligheter.
- Delta på yrkesinriktade mässor för högstadium och gymnasium.
- Samarbeta med UF-företag och visa att man även kan producera tjänster, inte bara produkter.

- Skapa intresse för skog och mångbruk i ett tidigt skede i skolan, barn behöver komma ut – viktigt med utomhusundervisning generellt för att väcka intresse för naturen och främja naturkontakt, visa på möjligheter med skog. Ett exempel är Skogen i skolan.
- Lyft fram möjligheter att kombinera mångbruksföretagande med annat jobb för att locka fler. Finns stora möjligheter i norra Sverige just nu i samband med ”den gröna omställningen”.

Målkonflikter och samverkan

Målkonflikter

Det finns olika syn på hur skogen ska brukas. Vissa menar att storskaligt skogsbruk och kalhyggen är förödande för möjligheten att bedriva mångbruk i skog. Andra menar att skogsbrukets ”cykler” snarare kan erbjuda ytterligare potentiella värden för mångbruket. Mångbruk av skog har försvunnit alltmer med intåget av det moderna, rationella skogsbruket.

Att bedriva verksamhet på mark där flera olika intressen ska samsas är inte enkelt. Det finns stora och pågående konflikter mellan till exempel skogsbruk och annan markexploatering, rennäring och besöksnäring. Förhållandet mellan markägare och verksamhetsutövare kan också ge upphov till konflikter. Många upplever att man är utlämnad till att själva försöka lösa konflikterna lokalt trots att mycket borde hanteras på ett mer övergripande plan.

Många ifrågasätter möjligheten för företag att använda sig av allemansrätten i kommersiella sammanhang, till exempel i samband med turism på annans mark eller bärplockning. När aktiviteten ökar i skogen behöver kunskapen om allemansrätten och äganderätten öka i samhället. Vikten av att teckna avtal mellan markägare och verksamhetsutövare betonas. Ett ökat intresse för att nyttja råvaror och tjänster med skogen som bas i kommersiellt syfte innebär också risk för överexploatering och slitage som påverkar värdena negativt.

Exempel på förslag på åtgärder och aktiviteter:

- Ta tag i konfliktfrågor på ett övergripande plan.
- Främja dialog mellan markägare och verksamhetsutövare.
- Utveckla former för avtal mellan mångbruksföretag, markägare och andra rättighetsinnehavare, hjälpa dem att upprätta avtal.
- Öka kunskapen om allemansrätt, äganderätt och nyttjanderätt och skapa forum för dialog om äganderätt, renskötselrätt, allemansrätt och näringsutövande.

Samverkan

Nätverkande och samarbeten är en viktig förutsättning för att mångbruksföretagare ska bygga upp kunskap och hitta inspiration och idéer för att utveckla sitt företagande. Det kan bidra till att företagen kan komma i kontakt med nya kunder, erbjuda nya aktiviteter eller produkter eller hitta gemensamma lösningar vad gäller paketering, transporter och marknadsföring. Det kan också bidra till att förbättra förutsättningarna för att bedriva affärsverksamhet året runt i glesbygden. Många markägare och mångbrukare påtalar avsaknad av delaktighet, samarbete, branschspecifika samarbetsorganisationer och nätverk för mångbruksföretag. Detta gäller både samverkan mellan företag inom samma bransch och samverkan mellan olika branscher. Det saknas lokala värdekedjor där olika företagare och branscher samarbetar. Långa avstånd och glest mellan företagen försvårar samverkan.

Samverkan och dialog är en förutsättning för att olika intressen ska kunna verka i samma område samt för att mildra och lösa konflikter. Aktörerna behöver ofta både stöd och verktyg för att kunna förebygga och lösa konflikter. Branscher som ofta nämnts är turism, rennärning, bärplockning och skogsbruk och frågor som handlar om äganderätt, allemansrätt och nyttjanderätt. Många upplever att det är svårt att få "verkstad" i samverkansprocesser då det ofta är för många inblandade och många kommer in i processen utan att ha grundläggande kunskaper om varandras verksamheter och förutsättningarna för dessa. Det är viktigt att de som medverkar upplever att det är värt att investera tid i processen, att det har något konkret ut av den.

Exempel på förslag på åtgärder och aktiviteter:

- Främja samverkan, nätverkande och erfarenhetsutbyte, skapa mötesplatser, anordna kunskapshöjande insatser, studiebesök, stötta företag genom rådgivning med mera.
- Samla goda exempel på mångbruk som kan förmedlas via till exempel webben eller en broschyr för inspiration.
- Ta fram och förmedla goda exempel på samverkansprojekt och samverkanslösningar kopplat till användning av skogens resurser.
- Främja samverkan mellan skogsbolag och andra stora markägare (såsom kyrkan och kommunen) och mångbrukare samt mellan privata markägare och mångbrukare.
- Samverkan kring frågor som rör allemansrätt, äganderätt och nyttjanderätt för att hitta hållbara lösningar som gynnar både markägare och verksamhetsutövare.
- Främja samverkan mellan olika branscher och olika intressen, utveckla win-win upplägg, till exempel mellan besöksnäring, rennärning och markägare. Arbeta tillsammans i värdekedjor. Information och kunskap om varandra är viktigt.
- Utveckla paketlösningar för varor och tjänster med skogen som bas.
- Skapa kluster för samverkan mellan företag så att man till exempel kan få storhetsfördelar i det lilla, lättare att genomföra investeringar och skapa konkurrenskraft.
- Skapa nätverk mellan kommersiella aktörer som vill nischa sig mot branscher där det finns en efterfrågan på en viss produkt till exempel specialsågade träråvaror.
- Få in utländska skogsägare och mångbrukare i nätverken så att de kommer i kontakt med andra skogsägare och mångbrukare och kan lära mer om skogen och olika typer av verksamheter och intressen i skogslandskapet.
- Hitta gemensamma lösningar och samarbeten kring till exempel transporter, marknadsföring, försäljning, verksamhet i skyddade områden med mera.
- Utveckla samarbete mellan företag i naturresurs- och turismbranschen och aktörer inom social-, hälso- och sjukvårds- och den pedagogiska sektorn.
- Utveckla arenor som främjar samarbete på lokal nivå, som bygger lokal samhörighet, egna idéer, personligt engagemang och gemensamma mål.
- Skapa kanaler för samarbete mellan bland annat företag, markägare, experter, projekt, myndigheter, föreningar och organisationer.
- Utbilda folk som ska vara med i samverkansprojekt så att alla har en viss kunskapsnivå när de går in i projektet.
- Använd skogsprogrammet som en plattform/ram för nätverkande kring utmaningar och aktuella frågor, utveckla arbetet.
- Gränsöverskridande samarbete med organisationer och företag i Sverige, Norge och Finland samt de nordliga landskapen – gynnar utvecklingen av nya affärsmodeller.
- Utveckla skogscentrum för att samla intressen för skogen på ett ställe, en samlingspunkt som förenar regionen, där man samlar skogskunskap och lokal kunskap, tradition och stolthet.
- Använd översiktsplanering som ett verktyg för att styra olika verksamheter till lämpliga områden, ta fram planeringsunderlag i samverkan med landskapets olika aktörer (till exempel markägare, fiskevårdsområden, kommuner, myndigheter, naturturismföretag, renskötsel etc.).

Resultat: Intresse för genomförandeprojekt

Till de som deltog vid workshops och de som intervjuades ställdes frågan: Finns intresse och behov av ett genomförandeprojekt? Svaren fördelades ganska lika i tre grupper: Ja; Kanske; Tveksamt.

De flesta som tyckte att det finns ett behov svarade kort och gott "ja". Exempel på motiv som angavs av de som utvecklade sina svar var:

- Då skulle vi kunna belysa och diskutera utmaningar och gemensamma intressen.
- Då skulle vi kunna samverka med andra branscher.
- Jag har själv många idéer men känner mig lite ensam. Behöver hjälp att hitta andra, att hitta samarbetspartners.
- Privatskogsbruket har en mångfald av ägare och det finns säkert intresse att utveckla mångbruk bland många.
- Det finns ett stort intresse när det gäller grön hälsa, småskalig livsmedelsförädling med mera.
- Framför allt behövs rådgivning och hjälp till personer med idéer. Också viktigt att lära av andras misstag och av andra som lyckats.
- Jag möter människor som är intresserade varje dag. Det är folk som vill lära sig mer om naturen, som har ett sug efter naturen och att lära sig mer om växter och djur. Det finns många möjligheter till fler företag eller fler inkomstmöjligheter för den som har skog.

Flera personer var försiktigt positiva till idén om ett genomförandeprojekt men angav också villkor, till exempel:

- Det är viktigt att det inte bara blir en skrivbordsprodukt. Huvudidén bör vara att föra ihop aktörerna och diskutera hur de kan samarbeta. Samtidigt behöver det göras analyser av branschen och ekonomiska förutsättningar.
- Det är viktigt att man inte gör sådant som redan finns. Största värdet skulle vara att ha människor ute i fält och agerar nod/facilitator.
- Slutsats från Virkesbank-projektet var att mycket redan finns och har skett tidigare. Därför skulle ett nytt projekt behöva rikta sig till redan existerande målgrupper som man kan sporra att utveckla verksamheten.
- Ja, under förutsättning: 1) Att projektet avgränsas till skogsägare och att det handlar om ny och breddad verksamhet för denna målgrupp. Då kan man gå in med inspirationsföreläsningar och studiebesök från renskötare, naturturistföretagare, livsmedelsproducenter med flera; 2) Att kommunernas näringslivsutvecklare är med.
- Målgruppen skogsägare som vill göra något mer av sin skog är jättestor, men det är betydligt färre skogsägare som faktiskt vill starta någon verksamhet. Man kan säkert övertala vissa. Även entreprenörer som jobbar kring skogsbruket kan vara en intressant målgrupp.
- Jag tror att behov och intresse finns, men många små företag är väldigt projekttrötta. En förutsättning är ersättning för arbetstid och resor, annars har inte småföretagarna råd att delta.
- Att få in unga viktigt. De måste kunna få finansiering. Då kan man få ett stort intresse om det går att lösa.
- Yngre har fler idéer och större förmåga att sätta dom till verket.

Flera var direkt skeptiska och skäl som angavs var till exempel:

- Lite tveksam om det finns något intresse för ett större utvecklingsprojekt om mångbruk.
- Ett problem är att få ihop aktörer/företag och hur de ska samverka.
- Inte säkert det kommer att komma så många på inspirationsträffar.

- Jag är tveksam, framför allt för att jag tror det är svårt att engagera ungdomar kring en sådan här fråga.
- Jakten är en väldigt viktig pusselbit i södra Sverige, men den potentialen finns inte i norr eftersom viltstammarna inte är så täta här uppe. Rennäringen har inte heller potentialen att växa. Och jag ser inte riktigt någon möjlighet för mindre och medelstora skogsägare, även om det finns några få entreprenörer som lyckas.

Resultat: Erfarenheter och kunskap från andra mångbruksprojekt

Genom åren har många större och mindre projekt genomförts som på ett eller annat sätt berör mångbruk av skog. En del av dessa projekt har haft som syfte att stimulera och utveckla mångbruksföretagande och andra har bedrivits som forskningsprojekt med syfte att utforska förutsättningar och attityder till mångbruk. I flera av projekten har också utvecklingsaktiviteter och forskningsaktiviteter pågått parallellt. Här följer korta sammanfattningar av några projekt som den här förstudien har studerat lite närmare för att samla kunskap och få inspiration.

Skogens Kraft

Projektet Skogens Kraft för mångbrukare i Småland, på Öland och Gotland genomfördes 2020–2022. Syftet med projektet var att stärka det småskaliga företagandet med skogen som bas och generera långsiktig utveckling för mångbruksföretag inom fokusområdena organisering, kompetensutveckling och innovation. Projektet finansierades av EU:s regionala utvecklingsfond, LRF, Region Gotland, Region Jönköpings län, Region Kalmar och Region Kronoberg. LRF var projektägare (Skogens Kraft 2022).

Inom projektet skapades många arenor och mötesplatser, såväl fysiska som digitala. Exempel på aktiviteter var rådgivning/coachning enskilt eller i grupp, studieresor, kunskapsseminarier, inspirationsträffar, demogårdskurser, mångbrukskonvent och ERFA-träffar. På webbplatsen skogenskraft.se skapades också en karta med mångbrukare i Småland, på Öland och Gotland. Syftet med kartan var att uppmuntra till att hitta nya kunder, knyta nya kontakter, dela kunskap och hitta samarbetspartners. En insats som stärkte nätverkanter var att alla aktiviteter genomfördes hos något av företagen (Skogens Kraft).

Exempel på projektets effekter:

- Företagarna har fått inspiration och kunskap till sin egen fortsatta affärsutveckling.
- Företagarna har breddat sitt nätverk och identifierat potentiella samarbetspartners.
- Nya produkter och affärssamarbeten har skapats.

För att processleda arbetet med att ta fram ett förslag till fortsatt organisering av mångbrukare med skogen som bas anlätades Graffman Företagsledning & Utveckling AB. I företagets slutrapport (2022) konstateras bland annat: "...trots en bra leverans av projektet – finns det inte någon tydlig huvudman som sträcker upp handen för att hitta formerna för en fortsatt organisering eller fortsatt drift av projektets insatser/mångbrukarnas behov i nuläget. Finansieringsviljan och/eller finansieringsförmågan är svag i hela systemet, trots en insikt om både behov och nytta av mångbruket."

Graffman Företagsledning & Utveckling AB pekar också ut några nödvändiga utvecklingsområden för mångbrukarna: Stärkt mognadsgrad en nödvändighet för långsiktigt hållbar organisering; Tydliggöra affärsprocesser, målgrupper och efterfrågan; Förädlingsvärde och positionering; samt Marknads- och distributionskanaler.

I en annan studie som finansierades av Skogens Kraft gjordes en kartläggning och analys av främjandesystemets trösklar och luckor utifrån mångbruksföretagens perspektiv (Johansson och Bjerke 2022). Denna studie konstaterar att det finns ett antal utmaningar kopplat till främjande av innovation, utveckling och tillväxt i mångbruksföretagen:

- Mångbrukarna är en heterogen grupp av små företag som sällan uppfyller de krav på tillväxtpotential och skalbarhet som krävs för att få stöd från det offentliga främjandesystemet.

- I den mån mångbruksföretagen nås av främjandesystemet är det huvudsakligen som målgrupp för främjandeinsatser som riktas mot jord- och skogsbruk. De verksamheter som mångbruksföretagen försöker utveckla finns dock inom helt andra branscher, såsom livsmedelsförädling, besöksnäring och tillverkning.
- Inom främjandesystemet saknas ibland relevant kompetens kring mångföretagens förutsättningar och om dess potentiella bidrag till tillväxt och omvandling.
- Den utbredda projektorganisation som präglar främjande-systemets arbets sätt försvårar långsiktigt arbete, nätverk och kompetensuppbyggnad inom systemet över tid.

Arena Skog

Arena Skog är ett treårigt samverkansprojekt (2023–2025) med syftet att öka affärsmöjligheterna för Västra Götalands skogsägare och skogsföretag. Det långsiktiga målet är att Arena Skog blir ett bestående samarbete mellan skogsföretag, forskare, science parks och offentlig sektor. Gröna Klustret Nuntorp leder arbetet tillsammans med SLU, Hushållningssällskapet Västra och Hushållningssällskapet Sjuhärad för att stärka konkurrenskraften hos skogsägare och andra skogsföretag och vidareutveckla skogens många värden. Finansiärer är EU:s regionalfond Västsverige, Västra Götalandsregionen och Fyrbodals kommunförbund (Gröna Klustret Nuntorps webbplats).

Projektets aktiviteter handlar bland annat om kunskapsutbyte mellan forskning, skogsägare och skogsföretag, ny forskning anpassad efter länets speciella förutsättningar, ett större årligt återkommande skogsevent, samt utbildningar, fältbesök och seminarier inom skogens alla delar (Gröna Klustret Nuntorps webbplats). Eftersom projektet nyligen startat har inga analyser gjorts och inga slutsatser dragits än.

Forskningsprojektet Mångbruk – om att utveckla skogens mervärden

På uppdrag av regeringen har forskare knutna till forskningsplattformen Future Forests undersökt mångbrukets potential att bidra till jobb och tillväxt i hela landet. I slutrapporten (Nordström m.fl. 2020) ges en bred kunskapsöversikt av vad mångbruk är, former för mångbruk, platser för mångbruk, infrastruktur för mångbruk samt potential för mångbruk. Bland annat konstaterar projektet att: ”En grundläggande förutsättning för att hållbara och lönsamma företag med skogen som bas ska kunna utvecklas på landsbygden är en väl fungerande infrastruktur samt utvecklad offentlig och kommersiell service. En enskild näring kan sällan motivera finansieringen av detta, utan det krävs en helhetssyn. Detta bygger i sin tur på en landsbygdspolitik med tydlig styrning och tydliga mål för framtiden.”

Forskarna konstaterar också att utmaningarna för mångbruk av skog liknar utmaningarna för små och medelstora företag i allmänhet. Dessutom preciseras åtta rekommendationer:

1. Utveckla politik och styrning för mångbruk inom ramen för hållbar landsbygdsutveckling.
2. Stärk landsbygdens infrastruktur för att möjliggöra mångbruk av skog.
3. Etablera arenor för samverkan och erfarenhetsutbyte rörande mångbruk.
4. Sprid kunskap om mångbruk och satsa på entreprenörskap.
5. Utveckla former för avtal mellan mångbruksentreprenörer, markägare och andra rättighetsinnehavare.
6. Se över om skyddade områden kan öppnas upp för mångbruk.
7. Förenkla regelverk för landsbygdsföretagande.
8. Se över möjligheterna till riktade ekonomiska stöd till mångbrukare på landsbygden.

Nordic NaBS

Projektet New Nordic Nature Based Service Models (NaBS) pågick 2019–2022 i Finland och Sverige. I Finland var verksamheten förlagd till regionerna Lappland, Mellersta Österbotten och Norra Österbotten. I Sverige var verksamheten förlagd till regionerna Norrbotten och Västerbotten. Projektet stödde entreprenörer i att utveckla affärs- och tjänstemodeller som lämpar sig för nordliga förhållanden. Sådana modeller inkluderar Green Care i Finland och Grön Arena/Naturunderstödd rehabilitering (NUR) i Sverige. Nordic NaBS syftade också till att stärka affärsmöjligheterna under lågsäsong för entreprenörer inom naturresurs- och turismindustrin. Affärs- och servicemodeller skapades i samarbete med naturbaserade tjänsteföretagare och aktörer inom sociala-, hälso- och sjukvårds- och pedagogiska sektorn (Nordic NaBS webbplats).

I projektets slutrapport (Engström m.fl. 2022) konstateras bland annat:

- Nu är det rätt tid att utveckla naturbaserade tjänster: megatrenderna, klimatförändringen, pandemin och miljö- och hälsofrågorna i massmedier och sociala medier har gjort ämnet mer allmänt accepterat.
- Utvecklingen och kommersialiseringen av naturbaserade tjänster har stor potential att utvecklas. Exempel på verksamhetsområden och slutkunder: naturunderstödd rehabilitering, vuxna med stressrelaterad ohälsa eller annan psykisk ohälsa, unga vuxna i behov av arbetsintegrerade insatser, barn och familjer som lever under svåra och otrygga omständigheter, daghems- och skolbarn, föräldrar till barn med särskilda behov, klienter i mental rehabilitering, människor med demenssjukdomar, nya svenskar, förstärka lärandet eller relationen till naturen för barn och ungdomar, utvecklingen av naturbaserade tjänster kan utnyttjas också i turismnäringen med mera
- Studiebesök ger tillfälle till dialog och mentorskap bidrar till ökad kompetens.
- För att lyckas i affärsvärlden behöver företagare tveklöst ett nätverk (mellan företagare inom samma bransch, mellan olika branscher, med kundorganisationer, inom regioner, över landsgränser, med forskare och utvecklare).
- Företag som vill erbjuda hållbara, trygga och genuina naturbaserade tjänster klarar inte av det p.g.a. bristande affärsmodeller (bland annat avseende beskrivning av tjänsten, kunden, marknadsföring, ekonomi med mera).
- De offentliga aktörerna har visat sig vara ett svårt kundsegment att attrahera och lyckas få till implementering av naturbaserade tjänster.

Skogsägare och attityder till miljöpolicy

I en mastersuppsats från SLU (Rivière 2016) undersöktes cirka 3 000 privata skogsägares värderingar, bakgrund, attityder till naturvård och attityder till svenska modellen för skogsbruk. Den här studiens huvudfokus var alltså inte mångbruk av skog, men den är ändå relevant eftersom det är viktigt att förstå att det finns olika kategorier, eller grupper, av både skogsägare och mångbrukare.

I studien framkom att privata skogsägare generellt har tre olika mål med sitt skogsäggande – ekonomiska mål, konsumtionsmål och mål att skydda skogen – samt att privata skogsägare grovt kan delas in i fem olika grupper:

- Produktionsorienterade skogsägare som främst prioriterar att få ekonomisk avkastning från sin skog (vanligen en man som bor nära fastigheten och har ägt skog länge);
- Multi-orienterade skogsägare liknar den produktionsorienterade, de är aktiva och får en avgörande del av inkomsten från skogen, men de värderar både konsumtion, produktion och ekonomisk avkastning (vanligen äldre män som inte nödvändigtvis bor nära fastigheten)
- Rekreationsorienterade skogsägare som främst sköter skogen för egen rekreation utan fokus på ekonomisk vinning (vanligen yngre personer som köpt skogen);

- Traditionalister som har en nära relation till skogen och främst förvaltar och sköter skogen för nästa generation (ofta kvinnor och äldre personer);
- Passiva skogsägare som anser att skogen är en tradition att föra vidare till framtiden, men är mindre aktiva i skötsel än övriga grupper (bor oftast inte i närheten av skogsfastigheten).

Förstudie om regionalt skogscentrum i Överkalix

En förstudie som ska förankra och ta fram beslutsunderlag, titta på nya utvecklingsidéer och arbetsmetoder till hur ett regionalt skogscentrum i Överkalix skulle kunna etableras på sikt. Målgruppen är i första hand privata familjeskogsbruk, lokala och regionala skogsentreprenörer och skogsbolag men skulle även kunna rikta sig till mångbruksföretag eftersom målgruppen delvis sammanfaller. Vi har under projektet gång deltagit på en workshop tillsammans med denna förstudie. Projektet finansieras av Överkalix kommun, Region Norrbotten och Tillväxtverket.

Projektet Mähttse – lokala perspektiv på skogslandskapet i renskötselområdet

Projektet har utgångspunkt i den samiska och lokala kulturen och det storskaliga skogsbrukets påverkan på landskapet, renskötsel, fiske, jakt, bär- och svamplockning i kombination. Detta har, i kombination med de senaste decenniernas klimatförändringar, lett till stora utmaningar. Projektets syften är att:

- Skapa en arena för möten mellan samiska företrädare och andra arjeplogare, skogsbrukare och forskare för att diskutera dessa utmaningar.
- Bidra till att förbättra förhållandena i skogslandskapet utifrån lokalt och samiskt perspektiv genom att bland annat lära mer om varandras förutsättningar.
- Utveckla nya tankar om metoder för skötseln och nyttjandet av skogslandskapen.

Projektet har precis kommit igång och har inte kommit fram till några konkreta resultat ännu. Intressant att notera är att projektets åtgärder genomförs med utgångspunkt i målgruppens behov (underifrånperspektiv) och att projektet tillhandahåller expertis bland annat genom forskare inom lokal samverkan, miljö och naturresurser.

Förstudie om mångbruk i Västernorrland och Jämtland

I Västernorrland har en liknande förstudie som denna gjorts med syfte att undersöka förutsättningarna för ett genomförandeprojekt på temat mångbruk av skog. Förstudien har kommit fram till att de i nuläget inte kommer att förorda eller gå vidare med ett genomförandeprojekt. Anledningen är att det pågår två andra projekt/förstudier som bedrivs av Hushållningssällskapet och Bron Innovation med delvis överlappande målgrupper (slutrapport sommaren 2024). De kommer att följa arbetet och resultaten från dessa projekt för att sedan bedöma hur de går vidare.

Diskussion och slutsatser

Målet med den här förstudien har varit att skapa bästa möjliga förutsättningar för ett genomförandeprojekt som ska stötta en kapacitetsutveckling av små- och medelstora företag verksamma inom området mångbruk av skog. Som underlag har tre grundläggande frågor ställts till privatpersoner och representanter för företag, branschorganisationer, kommuner och myndigheter i Norrbotten och Västerbotten:

- Vilka hinder finns för utveckling av mångbruk av skog i norra Sverige: Varför växer inte små och medelstora mångbruksföretag och varför de inte blir fler?
- Förslag på åtgärder och aktiviteter för att små och medelstora företag med skogen som bas ska kunna utveckla, diversifiera och stärka sin verksamhet?
- Finns intresse och behov av ett eventuellt genomförandeprojekt? Om ja, hur skulle ett genomförandeprojekt kunna vara utformat för att bemöta detta behov?

De svar som förstudiens frågeställningar genererade överensstämmer väl med erfarenheter och kunskap från andra mångbruksprojekt. Förstudien visar också på en del saker som talar för att det är en bra idé att gå vidare och ansöka om finansiering för ett större genomförandeprojekt om mångbruk av skog i norra Sverige, samtidigt som det finns andra saker som talar emot.

Möjliga former för ett genomförandeprojekt

Utifrån förstudiens resultat kan man tänka sig några olika former för ett genomförandeprojekt.

- Kunskapsseminarier, inspirationsträffar, mångbrukskonvent, ERFA-träffar, studieresor, rådgivning/coachning, etc. – enligt ungefär samma koncept som projekten Skogens Kraft och Arena Skog.
- Samarbeten med andra befintliga projekt, plattformar och initiativ – för att samla resurser och inte belasta målgruppen, det vill säga privata skogsägare och små- och medelstora mångbruksföretag, allt för mycket.
- Samverkan/samarbete mellan minst två företagare från olika näringar (till exempel renskötare, privata skogsägare, turistföretagare, mathantverkare) inom ett begränsat geografiskt område som har potentialen att gynna alla medverkande företag och att utgöra en modell för andra. En möjlig modell/process för ett sådant genomförandeprojekt skulle kunna vara att arbeta med ett urval av pilotföretag som formulerar en gemensam idé om ett utvecklings- och samarbetsprojekt. Urvalet av pilotföretag görs på grundval av vilka företagskonstellationer som bedöms ha störst potential att utveckla mångbruksverksamhet genom att samarbeta samt att utgöra en modell och ett gott exempel för andra mångbruksföretag. De medverkande företagen är själva drivande i processen och projektet kan stötta samarbetet genom att förmedla relevant kunskap och expertis som kan stötta projektet, till exempel avseende affärsutveckling, marknadsföring, branschkunskap och erfarenheter. Styrkan i denna modell är att det bygger på företagarnas/entreprenörernas egna idéer och genuina intresse för att utveckla sin verksamhet i samverkan med andra aktörer. Vår bedömning, baserat på de synpunkter vi fått under denna förstudie, är att en grundläggande förutsättning är att medverkande företag ska kunna få ekonomisk ersättning för nedlagd tid och andra kringkostnader kopplat till projektet. Syftet med ett projekt som detta är att ta fram goda exempel och modeller som ska kunna fungera både som en inspiration för andra potentiella mångbruksföretag och modeller för samverkan som ska kunna tillämpas av andra företag/entreprenörer i andra områden. Vi bedömer att detta är

nödvändigt för att andra företag ska ta steget till att utveckla mångbruksverksamhet i skogen.

- Olika kombinationer av ovanstående punkter.

Gemensamt för alla alternativ är att privata skogsägare är centrala aktörer och alltid bör vara utgångspunkten i dessa samarbeten.

Möjliga partners i ett genomförandeprojekt kan vara skogsprogrammen i Norrbotten och Västerbotten, Norra Skog, Skoglig samverkan i Norrbotten, allmänningsskogar, LRF, Hushållningssällskapet, Svenska Samernas Riksförbund, Naturturismföretagen, destinationsbolag, universitet, befintliga projekt, plattformar och initiativ, samt kommuner och föreningen Skogens Mångbruk.

Vad talar för ett genomförandeprojekt?

Det finns mycket som talar för ett genomförandeprojekt. Nedan beskrivs några av de viktigaste argumenten.

Möjlighet till ett hållbart nyttjande av skogarna i norr, en ökad lokal förädlingsgrad och landsbygdsutveckling. Mångbruk kan vara en viktig del i den ”gröna omställningen” genom att skapa förutsättningar för produktion av varor och tjänster och bidra till både ekonomisk, ekologisk och socialt hållbar utveckling. Det finns också ett intresse hos många skogsägare att arbeta med ett långsiktigt hållbart nyttjande av skogen och ett mer naturnära brukande. Ett genomförandeprojekt med fokus på att stärka mångbruket av skog i Norrbotten och Västerbotten kan potentiellt bidra till flera av de globala målen, bland annat mål nr 5 (Jämställdhet), 8 (Anständiga anställningsvillkor och ekonomisk tillväxt), 11 (Hållbara städer och samhällen), 15 (Ekosystem och biologisk mångfald). Förutom att bidra till Agenda 2030 och de globala målen skulle ett genomförandeprojekt även bidra till genomförandet av länens regionala utvecklingsstrategier, de regionala skogsprogrammen samt strategierna för SMART specialisering (skoglig bioekonomi).

Stort behov av goda exempel, samverkan och utbildning. Nätverkande och samarbeten är en viktig förutsättning för att mångbruksföretagare ska bygga upp kunskap och hitta inspiration och idéer för att utveckla sitt företagande. Det kan bidra till att företagen kan komma i kontakt med nya kunder, erbjuda nya aktiviteter eller produkter eller hitta gemensamma lösningar vad gäller paketering, transporter och marknadsföring. Det kan också bidra till att förbättra förutsättningarna för att bedriva affärsverksamhet året runt i glesbygden.

Mål- och intressekonflikter behöver hanteras. Att bedriva verksamhet på mark där flera olika intressen ska samsas är inte enkelt. Det finns stora och pågående konflikter mellan till exempel skogsbruk och annan markexploatering, rennäring och besöksnäring. Förhållandet mellan markägare och verksamhetsutövare kan också ge upphov till konflikter. Många upplever att man är utlämnad till att själva försöka lösa konflikterna lokalt trots att mycket borde hanteras på ett mer övergripande plan.

Vad talar emot ett genomförandeprojekt?

Det finns flera saker som talar emot ett genomförandeprojekt. Nedan beskrivs några av de viktigaste.

Avsaknad av grundläggande förutsättningar och landsbygdspolitik. För att små och medelstora företag med skogen som bas ska kunna utveckla, diversifiera och stärka sin verksamhet måste en del

stora, komplexa utmaningar åtgärdas. Exempel på sådana utmaningar är avsaknad av fungerande infrastruktur, offentlig och kommersiell service, avfolkning, långa avstånd till industrier, brist på tjänster och transportlösningar, klimatförändringarnas och "den gröna omställningens" effekter på skogarna i norra Sverige. För att komma till rätta med dessa enorma utmaningar krävs bland annat en förändrad landsbygdsolitik.

Brist på tid, vilja och motivation. Trots att mer än 300 privatpersoner, företag, branschorganisationer, kommuner och myndigheter identifierades och bjöds in till workshops inom ramen för den här förstudien var intresset att delta minst sagt svalt. Endast 19 personer deltog på förstudiens workshops. För att få in fler svar på förstudiens frågor krävdes en rad kompletterade åtgärder. En möjlig förklaring till det låga intresset kan vara att många inte identifierar sig som "mångbrukare", utan snarare med den verksamhet de bedriver som till exempel skogsägare, naturturistföretagare, bärplockare eller renskötare. En annan möjlig förklaring kan vara att många företagare är väldigt projekttrötta. Inte heller blev det ett unisont "JA" på frågan "Finns intresse och behov av ett genomförandeprojekt?" utan svaren fördelade sig ganska lika i tre olika grupper: Ja; Kanske; Tveksamt.

I förstudien har det också framkommit att de flesta privata skogsägare i norra Sverige äger för lite skog för att kunna leva enbart på skogsbruk. Därför har många privata skogsägare andra jobb för att klara försörjningen, vilket innebär att de inte har tid att utveckla alternativa inkomstkällor från sitt skogsinnehav. Många skogsägare saknar också vilja och motivation att bedriva andra affärsverksamheter på egen mark vid sidan av skogsbruk. Det finns ibland också en ovilja, både hos mindre skogsägare och större bolag, att tillåta andra att bedriva verksamhet på marken. Många renskötare jobbar med renarna på heltid och har därför varken tid eller ork att utveckla annan affärsverksamhet. Det är också osäkert om företagen och skogsägarna har viljan att utveckla och utöka sin verksamhet.

Omogen och heterogen bransch med brist på affärsmässighet och affärsmodeller. Det finns förhållandevis få mångbruksentreprenörer i Norrbotten och Västerbotten och de som finns har för det mesta små verksamheter. Företagarnas kunskaper i till exempel affärsplanering, marknad, marknadsföring och finansiering är också ofta bristfälliga. Små- och medelstora mångbruksföretagare med skogen som bas är en spretig grupp som kan sorteras i följande typer:

- Professionella företagare.
- Livsstilsföretagare som brinner för sin grej, men där affärsmässighet och lönsamhet ofta inte står i fokus eller där man saknar tillräckliga kunskaper för att utveckla företagandet.
- De som kombinerar olika verksamheter och har en bredare produktportfölj för att få ihop ekonomin (till exempel skogsägare, jordbrukare, renskötare eller har ett helt annat arbete vid sidan av).
- De som bedriver mångbruksverksamhet i huvudsak som hobby.
- De som är intresserade av att driva mångbruksverksamhet men som saknar tillgång till lämpliga marker.

Sammantaget innebär det att det kan bli mycket svårt att få någon reell och bestående effekt av ett genomförandeprojekt i form av en organisation som drivs själv av målgruppen och som har en verksamhet som drivs framåt av målgruppens egna behov. Projektet Skogens Kraft är ett exempel på detta. Trots att både deltagare och andra bedömare tyckte att projektet Skogens Kraft svarade mot stora behov, och dessutom var mycket väl genomfört, så finns idag när projektet är slut ingen självklar fortsättning på den verksamhet som projektet bedrev.

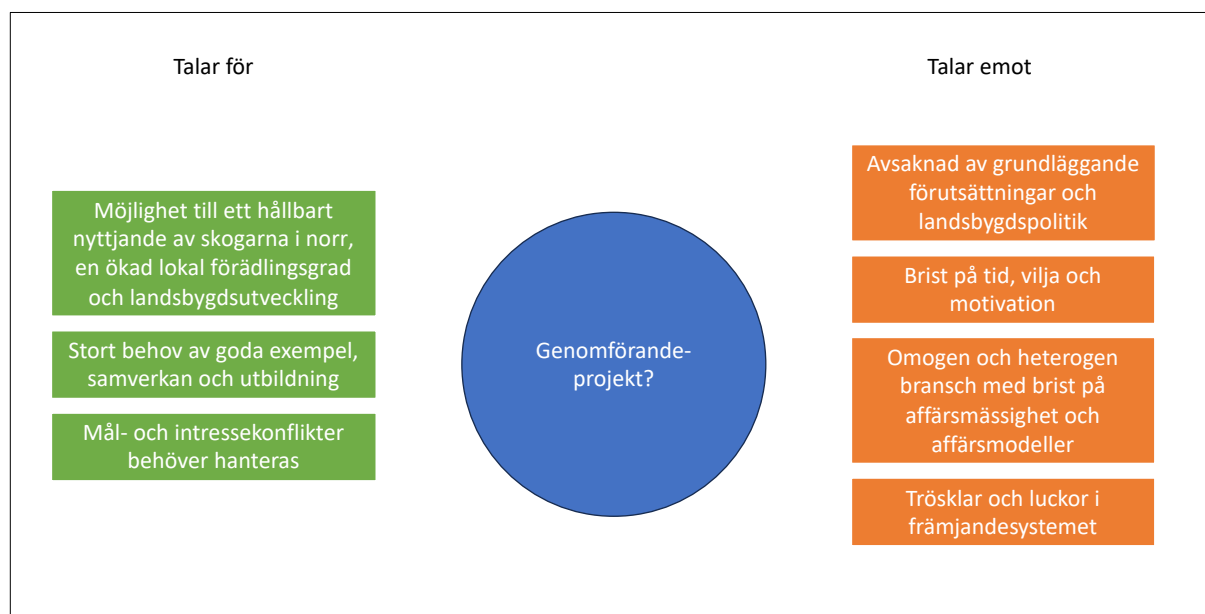
När det gäller företagsutveckling, företagsledning, marknad, strategi, samverkan och så vidare så finns det redan pågående satsningar som riktar sig till landsbygdsföretag och som erbjuder

utbildningar, rådgivning och nätverk för landsbygdsföretag inom olika branscher. Några exempel är "Företagslyftet" i Norrbotten (utvecklingsåtgärder riktade mot landsbygdsföretagare), rådgivningsåtgärder till jordbruksföretag och besöksnäring i Västerbotten samt Eldrimner (nationellt centrum för mathantverk som erbjuder utbildningar och rådgivning inom mathantverk). Mycket av detta riktar sig ju även till mångbruksföretag. Mångbruksföretagen har säkerligen många olika behov, men också mycket som är samma som för andra landsbygdsföretag, till exempel vad gäller behovet av att utveckla affärsmässigheten. Man bör ställa sig frågan vad ett genomförandeprojekt skulle kunna tillföra inom detta område utöver det som redan finns.

Trösklar och luckor i främjandesystemet. Det är kostsamt att starta upp småskalig företagsverksamhet. Särskilt för unga kan det vara svårt att få lån. Brist på kapital för investeringar och utveckling är också ett generellt problem för privata skogsägare, träförädlingsföretag, naturturistföretag med flera mångbruksföretag. Det handlar både om brist på riskkapital och svårigheter att hitta medfinansiering när man söker bidrag. Därtill kommer krångliga regelverk och omfattande administrativa krav som inte är anpassade till små och medelstora företag. Mångbruksföretagare är också en heterogen grupp av små företag som sällan uppfyller de krav på tillväxtpotential och skalbarhet som krävs för att få stöd från det offentliga främjandesystemet. Dessutom saknas ibland relevant kompetens inom främjandesystemet kring mångbruksföretagens förutsättningar och om dess potentiella bidrag till tillväxt och utveckling.

Den modell av genomförandeprojekt som vi tror mest på är nr 3 – "Samverkan/samarbete mellan minst två företagare från olika näringar inom ett begränsat geografiskt område som har potentialen att gynna alla medverkande företag". Utmaningen med denna typ av projekt är att hitta lämplig finansiering eftersom utbetalning av pengar till företag kan betraktas som otillåtet statsstöd till företagen. De stöd som finns att söka inte är anpassade till branschen och till små och medelstora företag. Företagarna förväntas delta på fritiden vilket innebär tid och kostnader som mångbruksföretagen, på grund av deras karaktär, ofta har svårt att avvara.

Slutsatser

Det finns flera starka motiv till varför ett större genomförandeprojekt för att små och medelstora företag med skogen som bas ska kunna utveckla, diversifiera och stärka sin verksamhet. Men när man väger motiven som talar för ett genomförandeprojekt mot de skäl som talar emot så väger de senare tyngre. Bedömning är att ett större genomförandeprojekt i dagsläget har små möjligheter att göra någon väsentlig skillnad, det vill säga att göra långsiktig nytta för målgruppen. Därför är förstudiens slutsats att inte gå vidare med en ansökan om ett större genomförandeprojekt.

Till detta kan läggas att de regionala skogsprogrammen i Norrbotten och Västerbotten just nu har utmaningar med finansiering och genomförandekapacitet. Det innebär att de regionala skogsprogrammen i dagsläget inte kan axla huvudmannskapet för ett större genomförandeprojekt om mångbruk av skog. Däremot kommer inte de regionala skogsprogrammen i Norrbotten och Västerbotten att sluta bevaka och arbeta med frågan om mångbruk av skog, men det kommer att ske på mindre skala.

Rekommendationer för fortsatt arbete inom andra satsningar

I förstudien har det framkommit behov och förslag på insatser som skulle kunna förbättra förutsättningarna för att utveckla mångbruk av skog i norr på sikt. Mycket av detta skulle kunna främjas via redan befintliga stödsystem, forum för samverkan, andra pågående utvecklingsprojekt, informationsinsatser eller liknande. Det kan också utgöra inspel till andra regionala utvecklingsprojekt, främjanden och samarbeten. Vi rekommenderar att man fortsätter arbeta med följande områden:

- Utveckla kanaler och arenor för dialog, samarbeten och kunskapsutbyte mellan markägare, företag/verksamhetsutövare, myndigheter, kommuner, organisationer och föreningar, experter, relevanta utvecklingsprojekt, forskning etc. De regionala skogsprogrammen skulle kunna utgöra en plattform för detta.
- Förbättra kunskapsnivån bland markägare och verksamhetsutövare om olika rättighetsfrågor kopplat till nyttjandet av skogen (äganderätt, nyttjanderätt, allemansrätt, renskötselrätt o.s.v.).

- Rådgivnings- och utbildningsinsatser riktade mot mångbruksföretag till exempel avseende affärsutveckling, marknadsföring, finansiering, bidrag med mera. Se över och informera om möjligheter att söka bidrag till utvecklingsprojekt med mångbruk av skog i fokus. Även främjandesystemet kan behöva utbildas så att det kan möta mångbruksföretagens varierande behov.
- Informationskampanjer och likande med syfte att öka intresset för skog och mångbruk, öka kunskapen om utvecklingsmöjligheter med skogen som bas samt väcka intresse hos i huvudsak yngre skogsägare och potentiella mångbrukare. Till exempel visa på mångbrukets möjligheter, naturnära/hyggesfritt skogsbruk, om skogens resurser och hur dessa kan nyttjas i kommersiellt syfte, lyfta goda exempel samt arbeta med barn och unga (till exempel Skogen i skolan etc.).
- Identifiera branscher och verksamhetsområden inom mångbruk som är mogna och har en potential att utvecklas och växa och utforma projekt i syfte att stötta deras behov specifikt (snarare än ett brett projekt som ska främja alla möjliga former av mångbruk). Uppmuntra och stötta samarbeten mellan mångbruksföretag och andra företag samt mellan mångbruksföretag och markägare (i första hand små privata markägare men även skogsbolag och andra stora markägare).
- Se över och informera om möjligheter att använda skyddade områden som resurs för friluftsliv, naturturism och andra former av mångbruk.
- Stötta och uppmuntra kommuner att ta fram planeringsunderlag och planer för grönstruktur, friluftsliv med mera som främjar långsiktigt hållbart brukande av skog och främjande av mångbruk.

Referenser

- Bitzer Productions 2020. Guld och Gröna skogar? En film om mångbruk av skog. Future Forest, SLU.
https://www.youtube.com/watch?v=i4lh0_V5bN0&t=150s
- Bjärstig m.fl. 2020. Mångbruk – att samsas om samma skog. SLU Future Forests policy Brief.
<http://umu.diva-portal.org/smash/get/diva2:1429379/FULLTEXT01.pdf>
- Engström m.fl. 2022. Naturvärden som källa till välbefinnande. Nordic NaBS projektets resultat.
<https://nordicnabs.com/wp-content/uploads/2022/04/Slutrapport-Nordic-NaBS-1.pdf>
- FAO 1999. Towards a harmonized definition for non-wood forest products. Unasylva 50:63-63.
- Föreningen Skogens Mångbruks webbplats. <https://www.skogensmangbruk.se/artiklar/100-exempel-pa-mangbruk>
- Graffman Företagsledning & Utveckling AB 2022. Skogens Kraft. Processtödd organisering – slutrapport.
- Gröna Klustret Nuntorps webbplats. Arena Skog. Storsatsning på skog i Västra Götaland.
<https://gronaklustret.se/arena-skog/>
- Hoogstra-Klein, M.A., Brukas, V., Wallin, I. 2017. Multiple-use forestry as a boundary object: From a shared ideal to multiple realities. Land Use Policy 69, 247-258
- Johansson m.fl. (2022). Skogens värden: forskares reflektioner. Mittuniversitetet.
<https://www.miun.se/link/9c16f183bf054b069f9bf755bbf16be2.aspx>
- Johansson, Sara och Bjerke, Lina 2022. Stärkt innovationskraft i mångbruksföretag – Vad krävs av främjandesystemet.
- Nordic NaBS webbplats. <https://nordicnabs.com/sv/hem/>
- Nordström m.fl. 2020. Mångbruk av skog – om att utveckla skogens mervärden. Future Forests Rapportserie 2020:5. https://www.slu.se/globalassets/ew/org/centrb/for/pdf/ffrapport_mangbruk-av-skog_2020-07-02.pdf
- Regeringskansliet 2018. Strategi för Sveriges nationella skogsprogram.
https://www.regeringen.se/contentassets/34c919715e0b4285a5da5b51f38b28af/20180524_hela.pdf
- Rivière, M. (2016). Forest owners and attitudes towards conservation policy in Sweden. Master thesis. SLU. https://stud.epsilon.slu.se/8861/7/riviere_m_160302.pdf
- Skogens Kraft 2022. Erfarenheter och kunskap från Skogens Kraft.
<https://erfarenheter.skogenskraft.se/pdf/erfarenhetsredovisning-slutrapport.pdf>
- Skogsstyrelsen 2020. Noteringar från kunskapsseminariet "Mångbruk – hur kan vi öka användningen av samma skog till flera verksamheter?". <https://www.skogsstyrelsen.se/globalassets/om-oss/regeringsuppdrag/nationella-skogsprogrammet/dokumentation-seminarium-mangbruk/noteringar-fran-seminarium-om-mangbruk-20200311.pdf>

Winkel, G (ed.) 2017. European forest-based bioeconomy – Assessment and the way forward. What Science Can Tell Us 8, European Forest Institute

Wolfslehner, B 2019. Non-wood forest products – an introduction. In Wolfslehner, B; Prokofieva, I & Mavsar, R (eds), Non-wood forest products in Europe: Seeing the forest around the trees. What Science Can Tell Us 10, European Forest Institute

Bilaga 1. Sammanställning möten, aktiviteter och kommunikation

Sammanställning av genomförda möten och aktiviteter som bidragit till att ni kunnat besvara frågeställningarna.

Workshops

- 9 maj: Sorsele
- 10 maj: Lycksele
- 23 maj: Boden
- 25 maj: digitalt

Deltagande på relevanta nätverksmöten och konferenser

- 26 maj: Möte Västerbottens regionala skogsprogram programråd
- 8 juni: Workshop inom ramen för en förstudie om ett regionalt skogscentrum i Överkalix

Intervjuer med enskilda personer i målgruppen

- Sammanlagt 19 intervjuer

Studier av andra mångbruksprojekt

- Skogens Kraft
- Arena Skog
- Forskningsprojektet Mångbruk – om att utveckla skogens mervärden
- Nordic NaBS
- Skogsägare och attityder till miljöpolicy
- Förstudie om regionalt skogscentrum i Överkalix
- Projektet Mähtse – lokala perspektiv på skogslandskapet i renskötselområdet
- Förstudie om mångbruk i Västernorrland och Jämtland

Övrigt

- Enkät i Norrbotten med förstudiens frågor

Sammanställning och dokumentation av kommunikationsinsatser.

13 februari: "Förstudie om skogens mångbruk i norra Sverige". Nyhetsartikel på Västerbottens regionala skogsprogram webbplats. <https://www.skogsprogramvasterbotten.se/nyheter/forstudie-om-skogens-mangbruk-i-norra-sverige/>

Februari: "Förstudie om mångbruk i norr". Webb sida med information om förstudien på Västerbottens regionala skogsprogram webbplats. <https://www.skogsprogramvasterbotten.se/genomforande/pagaende-forstudie-om-mangbruk-i-norr/>

16 februari: Hänvisning i Skogsprogram Västerbottens nyhetsbrev nr 18 och sociala medier (LinkedIn och Twitter) till artikel "Förstudie om skogens mångbruk i norra Sverige" och webbsida med information om förstudien.

April och maj: Information om förstudien och inbjudan till workshops via Länsstyrelsen Norrbottens FaceBook och Västerbottens regionala skogsprogram webbplats.

13 juni: "Bra diskussioner om skogens mångbruk". Nyhetsartikel på Västerbottens regionala skogsprogramms webbplats. <https://www.skogsprogramvasterbotten.se/nyheter/flera-moten-om-skogens-mangbruk/>

19 juni: Hänvisning i Skogsprogram Västerbottens nyhetsbrev nr 19 och sociala medier (LinkedIn och Twitter) till artikel "Bra diskussioner om skogens mångbruk" och webbsida med information om förstudien.